

bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi

bitig Journal of Faculty of Letters

(Cilt/Volume: 4, Sayı/Issue: 7, Haziran/June 2024)

Biyolojik mi? Sembolik mi?

Doğuş ve Yeniden Doğuş

Seven Nur KÖMÜRCÜ

Yüksek Lisans Öğrencisi

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

komurcusevennur@gmail.com

 ORCID 0009-0009-0941-6786

Kitap İncelemesi/Book review

Geliş Tarihi/Received: 16.04.2024

Kabul Tarihi/Accepted: 10.05.2024

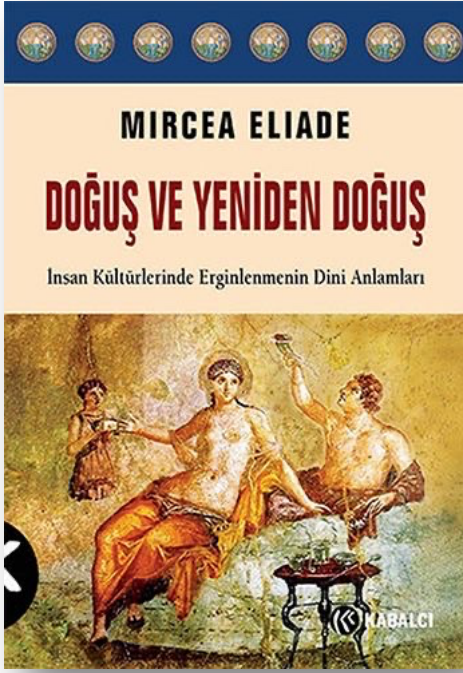
Atıf/Citation

Kömürcü, Seven Nur (2024), "Biyolojik mi? Sembolik mi? *Doğuş ve Yeniden Doğuş*", *bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (7), 201-205.

Bu makale iThenticate, turnitin, intihal.net programlarından biriyle taranmıştır.

This article was checked by iThenticate, turnitin or intihal.net.

Birey, doğduğu toplumda erginlenir, evlenir ve ölür. Süreç içerisinde kültürüne ait gelenek ve görenekleriyle ritüelleştirilen geçiş törenlerinde topluma uygun roller kazanır. İnisinasyon törenleri, bireyin kendi benliğini topluma kabul ettirmesi ve varlığını sergilemesi açısından ayrı bir öneme sahiptir. Örneğin ergenliğe geçiş törenlerinde birey kendi yaşlıları arasında kabul görmek için inisinasyona girer. Burada davranış kalıpları, teknikleri ve gençliğe dair olguların yanı sıra kabilesine ait kutsal mitleri, gelenekleri, tanrıların adlarını ve tarihini, mitsel dönemde yaşanmış kabileye özgü tabiatüstü varlıklar arasındaki ilişkileri öğrenir. Mitin öğrettiği tek doğru dünyanın merkezindedir. Merkeze giden yol zordur, türlü engellerle doludur ancak insanın gerçeklikten kutsal olana, ebediyete dönüşümünü simgeler. İnisinasyon töreni bu geçişi kutlayan ve fanilikten olağanüstülüğe adım atan bir ayındır (Eliade 1994: 31). Arkaik düşünceye göre yaratılan insan tanrının istediği şekilde davranış sergileyen üstatların izinde kalıplaşmış eylemlerini öğrenmeye çalışarak “doğal bir insan” olma yolundan çıkar ve

toplumun çizdiği kurallar çerçevesinde yeniden doğar. Bu yeniden doğuş biyolojik değildir. Kutsal tarihe ait ruhun yeniden doğmasıdır.

Bir toplumun varlığıyla aynı yaşta sayılan inisinasyon törenleri farklı disiplinler için araştırma konusu olmuştur. Çalışmalardan birisi de Rumen yazarı, filozof, mitoloji bilgini ve dinler tarihçisi Mircea Eliade'ye aittir. 1959 yılında Paris'te *Initiation, Rites et Sociétés Secrètes Naissances Mystiques (İnisinasyon, Ritüeller ve Gizli Topluluklar, Mistik Doğumlar)* adıyla yayınlanan eserinde toplumların erginlenme törenlerindeki sembollerini dinler tarihçisi bakış açısıyla açıklamıştır. Kitap, 1961 yılında Willard Ropes Trask tarafından İngilizceye *Birth and Rebirth: The Religious Meanings of Initiation in Human Culture (Doğuş ve Yeniden Doğuş: İnsan Kültürlerinde Erginlenmenin Dini Anlamları)* ismiyle çevrilmiştir. Türkçeye ise Fuat Aydın tarafından *Doğuş ve Yeniden Doğuş: İnsan Kültürlerinde Erginlenmenin Dini Anlamları* başlığı ile tercüme edilmiş ve 2015 yılının Mart ayında ilk defa Kabalacı Yayınları tarafından basılmıştır.

İlk baskısı üzerinden incelenen eser “Önsöz” ve “Sonsöz” bölümleri dışında “Giriş”, “İlkel Dinlerde Erginlenme Gizemleri”, “Erginlenme İmtihanları”, “Kabile Ritlerinden Gizli Kültürlere”, “Bireysel Erginlenmeler ve Sır Cemaatleri”, “Kahramanlığa ve Şamanlığa Has Erginlenmeler Beseker Olma”, “Yüksek Dinlerdeki Erginlenme Modelleri”, “Son Değerlendirme” olmak üzere sekiz bölümden oluşmaktadır.

Önsöz’ de eserin aslında Eliade’nin 1956 Sonbaharında Şikago Üniversitesi’nde “Erginlenme Modelleri” adı altında verdiği Haskell Seminerlerindeki konuşmalarının genişletilmiş hâli olduğu belirtilmiştir. Ayrıca seminerin düzenlenmesinde emeği geçen Şikago Üniversitesi rektörüne, Haskell Seminerleri komitesine, Şikago Üniversitesi Birleşik Teoloji Fakültesi’nin dekanına teşekkür edilmiştir. İngilizceye tercüme için mali destek sağlayan Bollingen Vakfı ile mütevelli heyetine ve mütercimi Willard R. Task’a minnettarlığı dile getirilmiştir.

Giriş bölümünde erginlenme ve mitoloji arasındaki bağdan söz edilmiştir. İnisinasyon ritlerinin tanımı yapılmış, çeşitleri anlatılmıştır. İnisinasyon kişinin toplumu tarafından kabul görmesi için gerekli bir törendir. Bu törenlerde bireye verilmek istenen mesaj kabilesinin

“dünya anlayışdır”. Genelde mitler üzerinden sunulan bu bildiriler kişinin biyolojik doğumundan sonra toplumun çizdiği kurallar çerçevesinde yeniden doğuşunu sağlamaktadır.

İlkel Dinlerde Erginlenme Gizemleri adlı bölüm erginlenme ritlerine dinler tarihçisi olarak nasıl bakılacağını anlatan kısa bir giriş ile başlatılmıştır. Erginlenme; “Çocukluktan ergenliğe geçişi simgeleyen ve toplumun tamamını ilgilendiren kabilevi ritler”, “Gizli bir cemiyete veya gruba dâhil olurken bireysel ya da grup hâlinde yapılan ritler” ve “Kişisel tecrübeyle kazanılan erginlenme törenleri” şeklinde üç kategoriye ayrılmıştır. Bölümün devamında ilkel kabilelerdeki erginlenme törenlerinin şeması çizilmiştir. Erginlenecek erkek adayların sembolik ölümü, anne rahmine dönüşü ve yeniden doğuşunu simgeleyen ritler tanıttıldıktan sonra törenlerin arkaik şeklini korumayı başaran Avrupa’daki Kurnailer, Yuniler gibi kabilelerden örneklerle şema açıklanmaya çalışılmıştır. Kabilelerde erginlenme törenlerinin ilk aşaması kutsal alanın hazırlanmasıdır. Genellikle iki bölüm ayarlanır ve mekânlar putlar ve sembollerle dolu bir yolla birbirine bağlanır. Adaylar erginlenmeden önce putların yüzüne bakamaz, başları eğik bir şekilde yürümek zorundadır. Erginlendikten sonra da başını kaldırabilmesi için süre gerekmektedir. Kutsal alanda mitsel öyküler ve şarkılar söylendikten sonra adaylar annelerinden ayrılırlar. Anneden ayrılan erginlenecek birey maskeli kimselerce bilinmeyen bir yere götürülür ve battaniyelerle sarılır. Karanlıkla mücadele eder. Ay ve ateşin ışığı var olsa da boğa sesi çıkaranlar tarafından tanrının sesi lütfedilir ve kahraman ölüm korkusuyla savaşı (Eliade 2015: 37). Böylece erginlenme töreninde imtihanlar ve ritler karanlıkta tanrısal varlıklar elinde ölüm motifi yeniden canlandırılır. Kutsal alanda törenleri yerine getiren Avusturalya yerlileri eşyanın kökeniyle, kutsal zamanıyla (rüya zamanında) yeniden bütünleşir ve dünyayı yeniler.

Erginlenme İmtihanları başlıklı ikinci bölümde inisinyasyon törenlerinde kişinin olgunlaşmasını sağlayan sınavlardan söz edilmiştir. Adayları fiziksel olarak sınavan erginleyici imtihanların başında adayların uyanık kalıp sessiz olması ve besin tüketimine sınır getirilmesi gelmektedir. Aday sembolik doğumu ve ölümü esnasında fetüs olarak düşünüldüğü için sessiz ve uyanık kalmaktadır. Ayrıca yeni doğmuş bir bebek gibi düşünüldüğü için sadece su ile beslenmekte veya çeşitli diyetlerin yanı sıra eğitmeninin yiyeceği ergenin ağzına koyması şeklinde bir beslenme tarzı görülmektedir.

Bir diğer imtihan ise adayların başları üzerinden ateş atma ve adayları havaya fırlatmadır (Eliade 2015: 50). Adayın başının üstünden ateş saçılırken güven, cesaret, korkusuzluk gibi özellikleri sınanmak istenirken adayı havaya fırlatma da ise Gök Tanrıya doğru yakınlaştırılan ergen, bir nevi kutsanmış sayılır. Evrensel olarak kabul edilmiş sünnet de bir erginlenme imtihanıdır. Günümüzde olduğu gibi ilkel toplumlarda evlilik için önce kişinin olgunlaşması beklenir. Sünnet bu eylemlerden ilki olup bireye evlenmenin, cinselliğin kutsal kapısını açmaktadır. Böylece kişi erginlenme töreni ile kutsala giriş yapar. Hayatın ve bereketliliğin kutsal gerçekliğine adım atar. Dinler tarihçisi bakış açısıyla incelenen imtihanlardan bir diğeri de subincision sembolizmidir. Erginlenen bireylerin toplumdaki diğer kişilerden ayrılmasını sağlayan belirli simgeler bulunmaktadır. Kadınların dudaklarına taktıkları halkalar, erkeklerin vücudundaki anneden kalma dişil kanı akıtarak kendi benliklerini ortaya koyma amacıyla vücutlarının belli bölgesinde açtıkları yaralar gibi birçok toplumda devam eden acılı işlemler erginlenme sonrası operasyon olarak adlandırılmıştır. Her ne kadar can acıtıcı ve abartılı biçimde yapılsa da kişinin yeniden doğması için tekrarlanmaktadır. Yeniden doğuşun sembelleri şeklinde görülen uygulamalar çeşitli ölüm senaryolarıyla ilişkilidir. Adayın bir kabine ya da odaya kapatılması veya bir hayvan tarafından yutulması, karanlık ormanda tek başına bırakılması sembolik doğumun gerçekleşebilmesi için gerekli ana rahmini simgeleyen bölgeler olmakla birlikte adayın ruhsal gelişimini tamamlamasına yardımcı olmaktadır. Bireyin sadece fiziksel olarak değişimini değil, ruhen de geliştiğini gösteren sembolik ölümlerin sembolik doğuşları bize her yok oluşun yeni bir başlangıç olduğunu göstermiştir.

Kabile Ritlerinden Gizli Kültlere başlığında kadınların erginlenme törenlerinden söz edilmiştir. Eliade, kadınların erginlenme törenlerini anlatırken erkeklerin erginlenmeleriyle karşılaştırmıştır. Dişil erginlenme inisinyasyonları kadim dönemlerde tespit edilmiş olsa da eril inisinyasyonlarına göre daha az bilinmektedir ve erkek erginlenme törenlerinden daha az gelişmiştir. İki inisinyasyon da anneden veya aileden ayrılma ile başlamaktadır. Tek fark erkek erginlenişi belli bir yaşa gelen kabiledaki bütün erkek çocuklarının aynı anda törene dahil olmasıyla gerçekleştirilirken kadın erginlenmeleri kişinin ilk adet kanaması görmesiyle başlamakta ve bireyseldir. Erginleyici sembolizmlerden biri olan rahme geri dönüş de bu bölüm içinde incelenmiştir. Eliade Hindu erginlenme törenlerinden örnekler vererek yeniden doğuş ve embriyo sembolizmini açıklığa kavuşturmuştur.

Bireysel Erginlenmeler ve Sır Cemaatleri başlıklı dördüncü bölümde kahramanın bireysel erginlenmesi ve gizli cemaatlere girilirken gerçekleştirilen törenler hakkında bilgiler verilmiştir. Kahramanın yeraltı dünyasına inerek psikolojik olarak güçlenmesini simgeleyen ritlerin yanı sıra dini cemiyetlere üye olunurken yapılan uygulamalardan bahsedilmiştir. Bu tür erginlenmelere ikincil erginlenmeler adı verilmiştir. Eliade burada cinsiyete göre ayrılmış gizli cemiyetlerden örnekler sunmuştur. Avrupa'da veya Afrika'da ya da Avusturalya'daki kabilelerin her birisinde gizli cemiyetler mevcuttur. Bunlar meslekler veya cinsiyete göre ayrılmıştır. Kadınların ve erkeklerin kendilerine özgü cemiyetleri vardır. Bunlar dans içeren erginlenme ritlerine, birbirlerini tanıyacakları simgelere (at cemiyetinin kadınları boyunlarına mısır dolu bir kese takar) sahiptirler. Her iki cinsiyete ait gruplar birbirlerini korkutmaya çalışır, birbirlerine düşman gibidirler. Birbirlerinin gizemleri etrafında büyülenirler. Kadınların sırları adet kanaması ve doğurganlığıdır. Erkek de ise gizem bilgiye sahip olmasıdır. Eğer törenler sırasında erkekler kadın rollerini üstlenir ve sergilerse kadınlar da erkek rolleri üstlenir (Eliade 2015: 157-163).

Kahramanlığa ve Şamanlığa Has Erginlenmeler Beseker Olma başlığı içerisinde şaman erginlenmeleri anlatılmıştır. Eliade, dinler tarihçisi gözüyle baktığı törenlerde ateş ve ısınma sembolizmini Şamanizm'le birlikte değerlendirmiştir. Şamanların esrime teknikleri ve Avustralya'daki otacıların erginlenmelerinden destekleyici unsurlar sunmuştur. Erginlenmek için birtakım sınavlardan geçen kahramanın cesareti test edilmektedir. Berseker'in öyküsüne bakıldığında öfkesiyle hareket ederek, yılanlı undan içine bakmadan ne varsa yağurmuştur. Öfkesiyle ısınan Berseker, büyüsel dönüşümle yaşanan fiziki acı (kurt derisinden çıkma) sonucunda erginlenmesini tamamlayarak "ayı öfkesine sahip kahraman" olarak tanınmıştır. İlkel toplumlarda da büyüyle ilgili inançlar ısınma ile birlikte ilişkilendirilmiştir. Ateşe hâkim olduğu düşünülen şaman, kam, baksı, bahşı vb. baharatlı sular içerek vücut ısısını yükselterek büyüsel ısıyı elde etmek istemektedir.

Yüksek Dinlerdeki Erginlenme Modelleri başlıklı altıncı bölümde Eliade, Hindistan'dan başlayarak Antik Yunanistan ve Avrupa'daki Hıristiyanlar'a kadar uzanan geniş bir kapsamdaki erginlenme törenleri hakkında görüşlerini dile getirmiştir. Hindistan'da Brahman sınıfının iki kez doğması (dvi- ja), upanayana, diksha, rahme dönüşün sembolizmi hiranyagarbha ve yogayı oluşturan farklı teknikler erginlenme modellerini oluştururken Antik Yunanistan' da üç gruba (ergenlik ritleri, gizli cemiyetler ve mistik erginlenmeleri) ait örnekler farklı tarihsel dönemlerde karşımıza çıkmaktadır. Eleusis ve Helenistik sır cemaatleri de Antik Yunanistan' da karşımıza çıkar. Hıristiyanlık' da ise vaftiz ve son akşam yemeği kültü (şarap ve ekmek) ayinleri erginlenme ritlerindedir. Kişinin yeniden doğuşunu simgeleyen bu motifler Hristiyan Avrupa'sında sadece rit olarak değil halk âdetleri, oyunlar ve edebi motiflerde devam etmektedir (Eliade 2015: 205-238). Hristiyanların Kristmis ve Karnaval arasında sır cemiyetlerinin maskeli ve dramatik törenlerine yer verilmiştir. Dahası Eliade, simyacılar ile erginlenme törenlerini bağdaştırmıştır. Simya bir mineral elementine uygulanırken, Helenistik sır cemiyetleri Tanrılara ve erginlenen adaya uygulanır. Mineral de kahraman gibi acı çeker, ölür ve yeni bir varlık olarak yeniden doğar (Eliade 2015: 239-241).

Son Değerlendirme bölümünde ise kitap boyunca anlatılmaya çalışılan ölüm-rahme dönüş-doğum sembolizmi adım adım özetlenmiştir.

Sözlü kısmında ise modern insanın hangi erginlenmelerden geçtiğine dikkat çekmiştir. Sözlü kültür dönemindeki kabilelerden daha gelişmiş günümüz insanının da hâlâ çeşitli ritleri devam ettirdiğini ancak değişen hayat şartlarında bile insanın belleğinde canlı kaldığını belirtmiştir. Günümüzdeki sanatsal ürünlerde –şairler, hikâyeler, plastik sanat çalışmaları, filmler vb.- erginlenme motiflerinin devam etmesi, toplumun kolektif bilinç dışında yaşayan erginlenme senaryoları ve mesajlarıyla ilgilidir. Bir sanat eserinin tanıtımında geçen ölümsüzlük arayışındaki kahraman mitlerini ve imtihanlarını yeniden keşfetmek, dünyanın kurtuluşu gizemine dokunmak, kadın ya da aşk vasıtasıyla manen yeniden doğumun sırlarını ifşa etmek gibi cümleler modern insanı etkilemektedir. Bu arzunun temelinde ise insanın rüyalarında veya tecrübelerindeki erginleyici konuların varlığı yer almaktadır. Gerçek ve insani hayatın özünde yer alan erginlenme ikiye ayrılmaktadır. Birincisi kişinin hayatı boyunca karşılaştığı zorluklar, çileler, sıkıntılarla mücadelesini ifade ederken diğeri bireyin kendisini yetersiz hissettiği zamanlarda ortaya çıkmaktadır. Hayata karşı olumsuz düşüncelerinden sıyrılıp manevi olarak yeniden doğuşunu gerçekleştirmesidir. Evrenin kendisini dönem dönem yenilemesi gibi insanın ruhu da dönemsel olarak belirsizlikten kurtulmak isteyecek ve hayata yeniden başlama umudunu bulacaktır.

Doğuş ve Yeniden Doğuş isimli çalışmada erginlenme kavramı dinler tarihçisi bakış açısıyla yeniden yorumlanmıştır. Sözlü kültür dönemini aşamayan ilkel toplumlardan başlanarak modern insanın hayatındaki erginlenme evrelerinin değişimi somut örneklerle detaylı bir şekilde incelenmiştir. Eserde dinî ve dindışı toplumların inisinyasyon törenlerinin din, gelenek, alışkanlıklar ve ortak duygular noktasında yorumlanmasının literatüre önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

Eliade, Mircea (1944), *Edebi Dönüş Mitosu*, çev. Ümit Altuğ, Ankara: İmge Kitabevi.

Eliade, Mircea (2015), *Doğuş ve Yeniden Doğuş- İnsan Kültürlerinde Erginlenmenin Dini Anlamları*, çev. Fuat Aydın, İstanbul: Kabalcı Yayınları.